

## ABŞERON ŞƏRAİTİNDƏ *FEIJOA SELLOWIANA* BERG.-İN BOTANİKİ TƏSVİRİ VƏ ÇOXALDILMA ÜSULLARI

**Bağırılı A.P.**

AMEA Dendrologiya İnstitutu, Bakı, Mərdəkan qəs., S.Yesenin 89  
bagirli\_afaq@mail.ru

*Məqalədə Abşeron şəraitin Lənkəranda gətirilib introduksia olunmuş feyxoa bitkisinin botaniki təsviri və çoxaldılması haqqında məlumat verilir. Feyxoa subtropik bitkidir. Feyxonun yarpaqlarının gümüşü rəngdə olması və çiçəklərinin gözəlliyinə görə yaşıllaşdırmada geniş istifadə edilə bilər*

**Açar sözləri:** *Feyxoa, introduksiya, subtropik, çiçəkləmə, çoxaltma*

### Giriş

Bu bitki elmə XIX əsrdən məlumdur. Əsl vətəni Cənubi Amerika hesab olunur, Braziliya, Kolumbiya, Uruqvay və Argentinanın şimal hissəsində yetişdirilir. Azərbaycan feyxonun ikinci vətənidir. Azərbaycana ilk dəfə 1928-ci ildə gətirilərək cənub rayonlarında yayılmağa başlayıb. Subtropik iqlimə malik Lənkəranda, hətta qeyri-subtropik iqlimli Gəncədə və Göyçayda feyxoa becərilir [2].

Feyxoa bitkisinin adı haqqında. Bu bitki ilk dəfə onu tədqiq etmiş braziliyalı təbiətşünas Joao da Silva Feyxonun şərafinə adlandırılıb. Cənab Feyxonun bu bitkinin tərkibinin müəyyən edilməsi və təbliğində əvəzsiz rolu olub [2].

Feyxoa (*Feijoa* – *Acca* Berg.) mərsinkimilər (*Myrtaceae* R.Br.) fəsiləsinə, *Feijoa* L. cinsinə aiddir. *Feijoa* L. tipik subtropik bitkidir. Vətəni Cənubi Amerikanın subtropik bölgələridir *Feijoa* L. üç növü vardır. 1. *F. sellowiana* Berg., 2. *F. shenkiana* Kiaersk, 3. *F. obovata* Berg. Mədəni əkin şəraitində dekorativ və meyvə bitkisi kimi 1 növü – *F. sellowiana* Berg. geniş yayılmışdır [2].

Abşeron yarımadasında introduksiya olunmuş *Feijoa* L. bitkisi AMEA Dendrologiya İnstitutunda 1960 - cı ildən əkilib və çoxaldılmışdır. *Feijoa* L. meyvələri çiçəkləri kimi ekzotikdir. *Feijoa* L. meyvəsinin tərkibi çox zəngindir, o, təbii yod mənbəyidir. Onun meyvələrində tibbi əhəmiyyətə malik olan maddələr də vardır. Texniki və iqtisadi əhəmiyyətini nəzərə alaraq kütləvi formada plantasiyaların salınması zəruridir [1].

### Material və metodika

Tədqiqat işi Dendrologiya İnstitutunun təcrübə sahəsində aparılmışdır. Toxumlar İnstitutun kolleksiya sahəsindən yığılmışdır. Dendrologiya İnstitutunda *Feijoa* L. bir növü *F. sellowiana* Berg. qapalı və açıq şəraitdə becərilir.

Hündürlüyü 6 m olan, həmişəyaşıl, alçaq gövdəli ağac və ya koldur. Budaqları bozuntul-sarı rəngdə olub, qabıqlıdır. Yarpaqların uzunluğu 4-6 sm olub, üzbəüz düzülüşlü, sadə quruluşlu, səthi qalın-dərivari, formaca ellipsvaridir. Üstdən tünd yaşıl, parlaq, altdan gümüşü-bozuntul tüküklüdür (Şək. 1).

Çiçəkləri birevli, tək-tək və ya qalxan çiçək qrupuna yığılmışdır. Çiçək qrupunda çiçəklərin sayı 3-5 ədəd olur. Çiçəklər xaricdən ağ, daxildən isə tünd çəhrayıdır. Uzun saplaqlı, ləçəkləri 4 olub, ətirlidir. Kasacıqı meyvənin üzərində qalır və tüküklüdür. Erkəkciyi çoxsaylı, tozcuğu kürəvaridir. Yumurtalıqı 4 yuvalı, sütuncuğu yoğunlaşmış və ya saçaqlı ağızcıqlıdır. İyun ayında çiçəkləyir.

Meyvəsinin uzunluğu 8 sm-ə çatan, uzunsov ovalvari, turşməzə tamlı, şirəli, xırda toxumlu giləmeyvədir. Ləti sarımtıl-ağ rəngli, ananasın və çiyələyin dadını və qoxusunu xatırladan xoş dadlı

və ətirli kütlədən təşkil olunub (Şək. 2). Oktyabr-noyabr aylarında yetişir. Yarpaqların ömrü 1,2-1,5 ilə yaxındır [1,2].



Şək1. *Feijoa sellowiana* Berg.



Şək 2. *Feijoa sellowiana* Berg. meyvəsi

Bitkinin toxumları Dendrologiya Institutunun istixanasında becərilən *Feijoa sellowiana* Berg. meyvələrindən toxumları yığılaraq, aqrotexniki qaydalara uyğun olaraq açıq şəraitdə hazırlanmış substrata səpilməmişdir. Səpin qabağı toxumlar stratifikasiya olunmuşdur. Səpin 15.03.2017-ci il tarixində aparılmışdır. *Feijoa sellowiana* Berg. toxumla əkildikdə ömrünün 4-5-ci ilində, vegetativ yolla çoxaldıqda isə ömrünün 3-4-cü ilində meyvə verir. Toxumla çoxaldılmada M.K.Firsova [5]. metodikasından istifadə olunmuşdur (cədvəl 1).

Tədqiq olunan *Feijoa sellowiana* Berg. növünün toxumunun cücərmə qabiliyyəti Cədvəl 1

Növ	Səpin vaxtı	Cücərtinin alınması		Cücərmə %	Cücərtinin qalma %
		ilk	kütləvi		
<i>Feijoa sellowiana</i> Berg.	15.03.2017	27.03	17.04	60	40

Vegetativ yolla çoxaltma bir neçə üsulla aparılır. Bizim təcrübələrdə onlardan yalnız biri odunlaşmış qələmlərlə çoxalma üsulu tətbiq edilmişdir. Təcrübə işləri Institutun açıq torpaq şəraitində suvarılan ləklərdə aparılır. Bunun üçün qələmlər birillik zoğlardan hazırlanmışdır. Onların uzunluğu 20-25sm götürülmüşdür. Qələmlər iki dövrdə mart-aprel aylarında əkilir.

*Feijoa sellowiana* Berg. istisevər, quraqlığa və şaxtaya davamlı bitkidir. Vegetasiya dövrü üçün havanın optimal temperaturu 18-20°C, çiçəkləmə üçün 20-25°C-dir. İsti yay günlərində zoğun boy atması dayanır, meyvələr zəif inkişaf edir. İlk payız yağışları başlayanda (payız fəslinin əvvəllərində) bitki yenidən boy atır. Çiçəkləmə və meyvə verməsi mərhələləri, məhsuldarlıq müvafiq metodikalara əsasən öyrənilmişdir [4].

Qeyd etmək lazımdır ki, digər subtropik bitkilərə məs: limona, naringinə, portağala nisbətən feyxoa mənfə 11-12°C temperaturu yaxşı keçirir.

*Feijoa sellowiana* Berg. kölgəsevər bitki olmasına baxmayaraq onun yaxşı inkişafı və bol məhsul verməsi üçün açıq, işıqlı sahələr tələb olunur. Zəif işıqlanma şəraitində bitki az məhsul verir və çiçəkdə tozlanma və mayalanma azalır, meyvə gec yetişir. Bitki torpağın rütubətliyinin çatışmamazlığından və güclü günəş radiasiyasından əziyyət çəkir.

*Feijoa sellowiana* Berg. torpağın qrunt sularının dərin yerləşdiyi qumlu torpaqlarda yaxşı inkişaf edir. Azərbaycanda, Lənkəranın təbii şəraitində, feyxonun vegetasiyası martın axırıncı gününə qədər davam edir. Lənkəran regionuna nisbətən Abşeron şəraitində vegetasiya 10-15 gün erkən baş verir. *Feijoa sellowiana* Berg. zoğlarının 2 inkişaf dövrü müşahidə olunur. Birincisi daha intensiv gedən yaz-yay böyüməsi, ikincisi isə nisbətən zəif gedən payız böyüməsidir.

*Feijoa sellowiana* Berg. çiçəklənməsi mayın axırlarında, iyunun əvvəlində başlayır və bir aya qədər davam edir. Qönçələr çiçəklənmədən bir ay qabaq əmələ gəlir. Qönçələr əmələ gələndən sonra çiçək saplağı çox güclü inkişaf etdikdə onun boy artması zəifləyir. Çiçək saplağı yoğun və möhkəm olur. Çiçəklərin ömrü 5-10 gün olur. *Feijoa sellowiana* Berg. adətən çarpaz tozlanır, lakin, çox nadir hallarda öz-özünə tozlanma baş verir.

*Feijoa sellowiana* Berg. çiçəyinin tozcuqları əvvəlcə bir az yapışqanlı olur və quru havada yaxşı yayılır. Bundan başqa feyxoa çiçəyinin ləçəklərinin dadı şirin olduğuna görə xırda həşəratların onun çiçəklərinə qonur

### Nəticələr və onların müzakirəsi

Azərbaycanın Lənkəran zonası şəraitində feyxonun meyvələrinin yetişməsi oktyabrın əvvəlindən dekabrın əvvəlinə qədər davam edir. Abşeron şəraitində isə 7-10 gün gec yetişir. Meyvənin yetişmə müddəti feyxonun mənsub olduğu sortundan, havanın iqlim şəraitindən, becərilmə aqrotexnikasından asılıdır.

*Feijoa sellowiana* Berg. meyvəsinin ləti süd rəngli olub şirəlidir, bir qədər turşdur, ananas, çiyələk dadı verir. Meyvənin orta kütləsi 20-40 qr-ə çatır.

*Feijoa sellowiana* Berg. toxumları xırda olub, çiyələkə oxşayır. Bir meyvədə 16-80 toxum olur. Toxumun rəngi tünd qonur, şabalıdı və qırmızı çalarlı ola bilər [3].

Aparılan müşahidələrdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Abşeron şəraitində introduksiya olunan *Feijoa sellowiana* Berg. növünün çiçəkləmə və meyvə verməsi ekoloji amillərdən asılıdır. Ümumilikdə sitrus bitkiləri öz vətəninə keyfiyyətli toxum və meyvə verməsinə baxmayaraq, Abşeronun da iqlim torpaq şəraitində yaxşı inkişaf edirlər. Onu çay, limon, narıncı üçün yararlı olmayan torpaq sahələrində belə əkmək mümkündür. Feyxonun o biri sitrus bitkiləri kimi şaxtadan qorumaq da lazım gəlmir. Adətən, oktyabr ayının ortaları və noyabr *Feijoa* L. üçün ən məhsuldar dövrdür.

*Feijoa sellowiana* Berg. ətraf iqlim amillərinə son dərəcə dözümlüdür. Xırda tədbirləri nəzərə almasaq, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı mübarizə tədbiri aparmağa ehtiyac yoxdur. Kimyəvi dərmanlardan istifadə olunmadığı üçün feyxoa meyvələri ekoloji baxımdan təmizdir.

Eyni zamanda tədqiq olunmuş növün CİD Bio-Science CL - 202 Portable Lazer Lear Area Meter aparatı vasitəsi ilə yarpaqların sahəsi ölçülmüş və cədvəl 2-də qeyd edilmişdir.

Cədvəl 2

CİD Bio-Science CL – 202 Portable Lazer Lear Area Meter aparatı vasitəsi ilə ölçülmüş yarpaqların morfoloji göstəriciləri

Növ	Sahə sm <sup>2</sup>	Uzunluq sm	En sm	Perimetr sm	Əmsal
<i>Feijoa sellowiana</i> Berg.	66,74	24,81	7,84	286,52	3,17

Çiçəklərinin gözəlliyi və yarpaqlarının gümüşü olması feyxoya dekorativlik verir. Bu xüsusiyyətlərinə görə *Feijoa sellowiana* Berg. Avropadan dekorativ bitki kimi gətirilərək Abşeron şəraitinə uyğunlaşdırılmışdır.

## Ədəbiyyat

1. **Məmmədov T.S.** "Abşeronun Ağac və Kolları" Bakı, "Elm və təhsil" 2010. səh. 467
2. **Кулиев Ф.А.** «Фейхоа». Ваку, 1985. 60 стр.
3. **Методика** фенологических наблюдений в ботанических садах СССР.- Бюлл. ГБС, 1979, 113 стр.
4. **Молчанов А.А.,** Смирнов В.В. Методика изучения прироста древесных растений. М., Наука, 1967, 95 стр.
5. **Фирсова М.К.** Методы исследования и оценки качества семян. М.: Сель. хоз. 1955. 375 с.

**Багирли А.П.**

### **БОТАНИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ И МЕТОДЫ РАЗМНОЖЕНИЯ *FEIJOA SELLOWIANA* BERG. В УСЛОВИЯХ АБШЕРОНА**

В статье дано ботаническое описание и методы размножения Фейхоа в условиях Абшерона, интродуцированного из Ленкорани. Фейхоа субтропическое растение. Учитывая высокодекоративный вид этого растения (серебристую листву и красоту цветков), фейхоа рекомендуется для использования в озеленении.

**Ключевые слова:** фейхоа, интродукция, субтропики, цветение, размножение

**Bagırılı A.P.**

### **BOTANICAL DESCRIPTION AND PROPAGATION METHODS OF *FEIJOA SELLOWIANA* BERG. IN ABSHERON CONDITION**

In article are given data botanical description ,in condition of Absheron *Feijoa sellowiana* Berg., which is introduced from Lenkoran. Taking into account decorative effects of Feijoa it is possible to use in greenery.

**Keywords:** Feijoa, industry, subtropical, blossoming, propagate

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.XI.2018